

Plynutí času a věčná přítomnost

Roman Cardal

3. oktobra 2023 ✚ Společnost ✚ CZ, Filozofia

Odmítnutí jiného světa

Je zřejmým faktem, že jedním z rysů, jimiž se vyznačuje tzv. *modernita*, je její nekompromisní *příklon k dějinnosti*. Vymezuje se tím proti všem pojetím skutečnosti, které se dovolávaly existence něčeho, co nepodléhá dění a změnám, a co je tudíž neměnné, trvalé, věčné. Argumenty, jimiž se moderní myslitelé distancují od nedějinné či meta-dějinné skutečnosti jsou samozřejmě různé, avšak prakticky za všemi je skryto přesvědčení, že realitu nelze „štěpit“ do radikálně odlišných sektorů, a že dříve přijímaná existence „jiného světa neměnných jsoucen“ jde ruku v ruce s devalvací reality, kterou vnímáme prostřednictvím našich smyslů a jejíž danost je na rozdíl od „onoho světa“ bezprostřední a nepopíratelná. Po zbavení se víry v „nadsmyslovou sféru“ ve jménu intenzivního prožívání reality v *její konkrétní hmotné plnosti* se sice i nad její objektivní existencí objevily otazníky, avšak „zbytková skutečnost“, jež přežila všechny možné redukce, v sobě vždy nesla nesmazatelné *znamení imanence*. Pouze to, co je zde a nyní, co je v čase a prostoru (třeba i v tom apriorně pojatém) může dle moderního člověka vznášet nárok na uznání své jsoucnosti.

Ilustrační obrázek: Xavier Melley, Koleso času

zdroj: wikimedia commons

Bez dogmat to nefunguje

Kategorie dějinnosti nabyla povahy *apriornosti* nejen v tom významu, že je zdrojově vázaná na existenci lidského subjektu, ale i ve smyslu, že již nelze pátrat po nějakých hlubších důvodech, které by ji ospravedlňovaly. Pro většinu moderních myslitelů se stala *apriorním axiomem*, tedy jakýmsi *dogmatem*, o němž nelze pochybovat. Právě pro svou „nepochybnost“ může sloužit jako kritérium „kritické pochybnosti“ vůči všem pozicím, které jsou s ním v kontrastu. Tak jako je pro křesťany zásadně nepřijatelné tvrzení, že božské bytí není vztahem mezi Osobami, tak je pro moderní imanentisty neakceptovatelný postoj, podle něhož existuje skutečnost, jež nepodléhá změnám. V obou případech se počítá s tím, že výchozí axiom je pro daný systém myšlení natolik základní, že pro něj platí *imunita vůči jakékoliv diskuzi*, která by vedla k ohrožení jeho platnosti.

Takový přístup je nicméně nutné odmítnout jakožto beznadějně nekritický. Dialektika rozumu *nezná žádnou hranici* a před její zpochybňující mocí nemůže být uchráněno *vůbec nic*. Křesťané by neměli chápat *metodickou pochybnost* ohledně jimi uznávaných dogmat jakožto něco nežádoucího a stejně tak by se ani vyznavači dějinnosti neměli bránit námitkám, které se dotazují na důvody platnosti jejich kréda. Většina z nich to nesvede kvůli tomu, že i pouhá hypotéza existence něčeho, co nepodléhá dějinné proměně, se jim jeví jako *naprosto absurdní*. Dívají se na ni jako na pokus o znovuzavedení „platónského ideálního světa“, o němž již Aristoteles konstatoval, že jakožto oddělený od naší konkrétní dějinné reality není nijak užitečný pro její poznání a že právě pro tuto oddělenost od ní není možné nalézt nějaké principy a nástroje, které by nám dovolily jeho poznání. Zkrátka, již samotná hypotéza existence neměnných, transcendentních struktur se ukazuje jako neudržitelná, a proto není vůbec třeba se jí vážně zabývat.

Nedomyšlenost absolutizované dějinnosti

Problém ale není tak snadno odstranitelný, jak se zastánci dějinnosti naivně domnívají. Údajná samozřejmost dějinnosti jakožto dynamiky *pronikající do všech dimenzí reality* postavila okolo tohoto pojmu ochranný val, který nedovoluje její přesnější analýzu. Dá se sice v různých rétoricky vytríbených figurách říct, že vše je proměnné – a deklarace tohoto druhu jsou proudem, po němž se plaví všichni pokrokoví intelektuálové – je však otázkou, zda se to dá rovněž *konzistentně myslet*.

Dějinnost neboli časovost znamená procesualnost a ta není myslitelná bez vzájemně odlišitelných fází *minulosti, přítomnosti a budoucnosti*. Historismus (kult dějinnosti) trvá důsledně na tom, že naše přítomnost se vším, co obsahuje, je *pouze provizorní* a je svou samotnou dějinnou povahou *určena ke svému překonání*. Brzy, v nadcházející budoucnosti, se stane minulostí a co platí dnes, již nebude platit zítra. Z tohoto zákona změny nelze podle něj vyjmout *vůbec nic*. Úplně vše, úplně všechny rozměry skutečnosti nalézají v dějinnosti základní podmínku své vlastní a pouze dočasné existence.

Kritická reflexe ale odhaluje něco jiného. Kdyby *opravdu vše* podléhalo zákonu dějinnosti a historické proměnnosti, znamenalo by to, že by *žádná skutečnost nemohla nárokovat existenci bez počátku a konce*. Dokážeme si uvědomit, jaký důsledek by s tím byl nevyhnutelně spojen? V takovém případě by se do nenávratné minulosti musela propadnout *veškerá realita*. Nebyla by totiž myslitelná ani skutečnost sestávající z nahodilých jsoucen, které předtím, než je pohltí nicota, způsobí existenci jiných jsoucen, jež je o nějaký čas přetrvají a i ony ještě před svým definitivním kolapsem předají bytostnou štafetu novým uchazečům o krátký dějinný výstup na scéně světa. V tomto modelu by *stále* (tj. bez počátku a konce) existovala skutečnost komponovaná jen a pouze z částí, které všechny mají počátek a konec své existence. Není-li ale celek nic jiného než soubor částí, pak shrnutím *netrvalého* nelze dojít k ustavení něčeho *trvalého*. Žádná suma konečných trvání nikdy nedá dohromady trvání nekonečné, ačkoliv *vágní představivost a na ní vázaná rétorika historistů mylně sugerují opak*.

Iluzornost úniku před Věčností do dějinnosti

Jelikož je situace naprosté nicoty *nemožná* a to z jednoduchého důvodu, že nicota z definice prostě není, *vždy muselo něco být* a toto něco nemůže podléhat časovému rytmu „budoucnost-přítomnost-minulost“. „Toto něco“ lze koncipovat pouze jako „neustále“ přítomné, jako Skutečnost, která nemá ani časový počátek ani časový konec. Jedná se o *Věčnou Přítomnost*, jejíž skutečnost tvoří základ pro vše, co je skutečné pouze dočasně, tedy pro vše, co vzniká, po určitý čas trvá a následně zaniká. Žádná konečná

skutečnost není totožná s tím, co pojem *skutečnosti* v posledku znamená. Vesmír obsahuje pouze *skutečnosti omezené*, skutečnosti anorganické, organické a duchovní. A i ve svém souboru je i on jednou velkou, ale stále jen *omezenou* skutečností. Nakolik jsou tyto reality omezené, natolik mohou vznikat a zanikat, což se s nimi také fakticky děje. *Skutečnost nakolik je skutečností* už tomuto dynamizmu podléhat nemůže a je ji tudíž nutné chápat jako *Věčnost*.

Tato reduplikace (skutečnost nakolik je skutečností) není jen prázdnou pojmovou hrou, ale reflexí *vlastní povahy skutečnosti jako takové*, neboť ani Vesmír či soubor Vesmírů není a nemůže být její konečnou hranicí proto, že „limitem“ skutečnosti je pouze nicota. Ta ale není, takže „na pozadí“ všech konečných jsoucnen je *nekonečná Skutečnost-Věčnost*, bez ní nic a nikdo „nemůže činit nic“.

Pro objasnění uvedeného problému stačí ukázat, že pojem *skutečnosti* není možné definovat prostřednictvím nějakého *částečného určení*, prostřednictvím nějaké *částečné realizace skutečnosti*. Kdybychom tak učinili, nebyla by *skutečnost* vypovídatelná o těch svých modalitách, které se do předložené definice nedostaly. A jak jsme již ukázali v jiném příspěvku, skutečnost nelze definovat ani jako soubor všech omezených jsoucnen, protože v takovém případě by jednotlivá jsoucna nemohla být skutečná, jelikož celek ve smyslu souboru není vypovídatelný o svých částech. Skutečnost je *něco více* než jednotlivé věci, osoby, činnosti, vztahy atd., *něco víc* než celý Vesmír či souhrn všech možných Vesmírů.

Podle klasického pojetí je *bytí-skutečnost* aktuální výkon (actus), jehož jsou činnost a všechna další určení už jen sekundárním důsledkem a projevem. *Bytí-skutečnost je aktuálnější než to, co běžně označujeme jako aktivity jsoucnen*. Bez věčné aktuality Skutečnosti s velkým „S“ neexistuje a nemůže existovat žádná dynamika, což platí i *pro dynamiku dějinnosti*, kterou historisté mylně pojmají jako něco základního a dále nepřekročitelného. Příčina jejich omylu leží v tom, že *dostatečně nedoceňují vlastní povahu skutečnosti*. Skutečnost je pro ně pouze banální výskyt něčeho, pouhá danost konečných a proměnných jsoucnen. Nevidí a nechtějí vidět, že skutečnost ve svém nejzazším významu je naopak *neomezeným zdrojem veškeré positivity* a i jimi opěvovaná dějinnost se z tohoto meta-dějinného pramene neustále napájí. Neboť jestliže dějinnost nepohlí sebe samu, jestliže se v souladu se svou vlastní povahou *nepošle do minulosti*, není jen a pouze dějinná, ale má účast na skutečnosti, která sama o sobě žádné dějinnosti nepodléhá.

V časnosti je skrytá Věčnost a Ta podle křesťanského poselství v určitém momentě dějin ze své skrytosti vystoupila. Stalo se tak v události, která se označuje jako *Vtělení*.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/plynuti-casu-a-vecna-pritomnost/>